

מקום אחר

ברסיטה של לאבוק. ומאורע גדול בחייו היה הופעתו של הפנטור מימאי ג'וקי ארקין בעיר. ג'וקי אמר לו "שלום, מה שלומך", והוא ענה — ליהודי-ישראלי הראשון שפגש מימיו — "טוב, תודה רבה".

בהגיעו לגיל 21, עזב את בית הוריו, שעברו לעיר אחרת בטכסאס, וזאקו שמה, וגלה למקום תורה: לאוסטין, שהיא בירת טכסאס ובה גם האוניברסיטה של המדינה וביה"ס למשפט. בה השפעת אביו, שרצה שבנו ילמד אומנות שתפרנס אותו בכבוד, החל ללמוד משפטים. דין וחוק לא עניינו אותו ביותר, אך עשה את רצון אביו.

"העלייה הראשונה" שלו ארצה, היחה, כמסופר לעיל, ב-1968, ותכליתה היחה לימוד העברית. לשם כך עשה חודשיים באולפן "עקיבא".

"העלייה השנייה", ב-1973, היחה כשהוסמך כבר להיות עורך-דין. לשכת עורכי-הדין האמריקאית שלחה חברים שלה לארצות אחרות, לתקופות קצרות, כדי שילמדו את שיטות המשפט שלהן. הוא ניצל הזדמנות זאת ובא לישראל לשבועות אחדים. כאותו קיץ הכיר כאן רק עורכי-דין וחדרי בית-משפט. בחזרו לאוסטין, קיבל משרה במקצועו.

יום אחד, ב-1974, כשישב ליד דוכן השופטים באוסטין והיה עליו לרשום פרוטוקול של ישיבה משפטית משעממת, הוליקה אותו רוחו למחזות אחרים, וכו במקום כתב שיר. בעבר רית. זה היה שירו העברי הראשון.

הוא שלח אותו ל"הדואר". השיר התקבל והתפרסם.

כך החלה דרכו כמשורר עברי צעיר בגולת אמריקה.

כשנה לאחר זאת החלה התכתבות בינינו. הוא קרא כמה מספרי ושלח לי פרקים מ"על עצים ואבנים", שתרגמם לאנגר.

לית. התרגום היה מצויין. הוא לא ידע שהספר תורגם כבר קודם לכן. אחרי-כך שלח לי ציורות משיריו העבריים.

השירים היו מפליאים, בשליטה הגמורה בלשון שהוסגנה בהם, באוצר המלים העשיר, בסגנונם החדש. המשוררים העבריים הוותיקים באמריקה הושפעו בדרך כלל מן המליצה החזנית ומן השירה העברית, "הקלאסית"; בשיריו של רוברט לא ניכרו כלל השפעות כאלה. הם עשויים היו להיכתב על-ידי משורר ישראלי בן הדור הזה. היו שם שירים כאלה (שנכללו אחר כך ב"עורבים חומים", הוצאת "עקד"):

כנגע ידיר
את מאוכזת לי
מירבצי סהף
על חוף נואיבה
בקרו. בי. כד.
פי שבר.
או:
קור רוח כספי
רעד כנו,
נשוק לבנה קפואה.
על כפות המנטול
כסזר עובר.

הרומן של רוברט וייטהיל עם העברית הוא רומן מרחק, ונדיר מאוד בדור הזה אצל יהודים שמחוץ לישראל, מה גם צעירים. התאהבותו בלשון, גילוי המיסטיקה שבה, האפשרויות הצפונות בה והשימוש בהן, מוכירים את השימוש שעשו סופרי רים כקונראד ונאבוקוב באנגלית, שלא היחה שפת אמם. אפשר למצוא אצלו ביטויים עבריים, "אכווטיים" וניבים מלשון הריבור הישראלית הרווחת כרחוב, בצבא, בכלי התקשורת; ביטויים כמו "לתפוס אופל", "גונבת היהודים", "שרף נוסד", "אדמה שרופת קיטור מורבצת בפוך", "סיקוס משוגע של ריי חות", "לובן נבער", "קול מלחמה בחגוויים", או: "שליחי יהבי ממיימי נכר". הם נימעים אורגאניים בתוך מירקם השיר ואינם חוטאים לדיוק.

ממי נחל את העברית? אם כי קיימת באוניברסיטת אוסטין מחלקה עברית נרחבת למדי, שכמה פרופסורים ישראלים שימדו שו בה כאורחים בתקופות שונות — הוא נמנע מלהירשם בה. הן משום שלא קורץ מתומר המתמיד. כדבריו, והן משום הרמה הנמוכה שבה. הוא שמע הרצאות בספרות מפי המורה והמבקר הוותיק זילברשלאג, כתלמיד שלא-מן-המניין, וכן מפי מורים אחרים; אך בעיקר למד משיחות עם ישראלים שנקלצו לאוסטין, והוא התקועע עם כולם, ומקריאה, כמוכן. קרא שירת ימי הביניים, את אבן-גבירול, אחריו, עמנואל הרומי, פייטנים לא-ידועים, שירה חדשה וצעירה, סיפורת חדשה. קרא הרבה קבלה, את מיבחר הזוהר בתרגום העברי, ותלמד כפי יכולתו עכשווי. בהיותו בארץ, קנה את שנים-עשר הכרכים של שטיינר זלץ והוא לומד ארמית בכוח עצמו. רצה לקנות את הזוהר בפירוש הסולם, אך מוכר-הספרים סרב למכור לו. באזמרו שהוא מותר רק ליודעי ח"ן.

בימים הקרובים ייצא לאור ספר שיריו השני, בהוצאת "דביר", בשם "אפס מקום".

(המשך בעמ' 20)

רוברט וייטהיל כבר מכיר את הישרון יותר ממני, שילדותו ונעוריו עברו בו. יום-יום הוא רץ — או צועד — ממקום מגוריו הנוכחי, בקרית הרצוג שבבני-ברק, מרחק של קילומטרים רבים: מגיע עד מעיינות הירקון, עד גבעות מגדל-צדק במזרח, עד פרסי המושבות הוותיקות בצפון, עד הים במערב. הוא מגלה פינות נסתרות, שלא ידעתי עליהן. לאחרונה גילה תחנת שאיפה "עתיקה", מימי התורכים, בשם אבור-רבה, בין פתח-תקוה וכפר-סבא. מתודדע אל ציפורים ואל צמחים שכמותם לא ראה בטכסאס.

ה"העלייה הרביעית" שלו ארצה, הראשונה היחה ב-1968, השנייה ב-1974, השלישית ב-1977 — כשיצא ספר שיריו הראשון "עורבים חומים" — לוויה-ממושכת ביותר, לחגי שנה עם אשתו סוזאן ובנו בן השנתיים דויד. הוא מצא לו דירה זמנית בשכונה חדשה-יהסית בפרדסי-כץ, שרוב תושביה זוגות צעירים ובני-עדות-המזרח, והוא מלא סקרנות לגבי שכניו, שיחם-ושיגם, מנהגייהם, בעיות יום-יום שלהם. הוא מלקט מלים וביטויים כאסוף אבני-יהוה, ומכיר את בתי-הכנסת של יוצאי פרס, מצרים, מרוקו, חסידי גור וחסידו וויזניץ.

רוברט וייטהיל הוא עוף נדיר מאוד, אחד ויחיד ואין שני לו, בגן החיות היהודי העולמי, שהוא רבי-מיני ורבי-גוני כל-כך. הוא הנו המשורר היהודי היחיד — עד כמה שידוע לי — בכל תפוצות הגולה, למטה מגיל שיבה (הוא בן 34), הכותב שירה עברית. זו עצמה אולי אינה רבוחא גדולה כל-כך, אלמלא העובר דה שהוא המשורר העברי היחיד בגולה, שהעברית לא באה לו כגירסת ינקות, ולא מבית-אבא, ולא מבית-התלמוד, אלא שקנה אותה בכוח עצמו. סופרים ומשוררים עברים עוד יש באמריקה — אם כי יחידים-בודדים ומתמעטים והולכים: מהם שעלו ארצה ומהם שהלכו לעולמם — אך כולם, ללא יוצא-מן-הכלל, נולדו באירופה, או גדלו בבתי-ששמו על מסורת יהודית. רוברט, דור שלישי בארצות-הברית, נולד בקרוליינה הצפונית, למשפחה מתבוללת, וגדל בטכסאס. "על שדמות טכסאס נעורי נדחפו לעפר / אבדו בשורות כותנה" — הוא כותב בשיר "עד אפס מקום" — וכסופו: "נעורי / על רמה מישורית כתמתמת / בן אני עדיין / ונד נוזלים מתמלא עד אפס מקום".

אביו של רוברט, פסיכיאטר, בן להורים שהיגרו מרוסיה, גדד מעיר לעיר וממדינה למדינה בארצות-הברית, בין בתי-חור לים לחולי-גפוש, ומן העיירה סאות-פורק, בה נולד רוברט, עבר לעיר הקטנה לאבוק שבמערב טכסאס, קרוב לגבול ניו-מקסיקו, שם חנה. שם עברו על רוברט ילדותו ונעוריו, שם למד עד סיימו את לימודיו באוניברסיטה (ספרות אנגלית) בגיל 21. אמו, בת להורים שהיגרו מרוסיה, אחות במקצועה, גדלה בוויגינייה ועזבה את בית-הוריה בגיל 16. יהודים מתגלגלים באמריקה גם למקומות רחוקים מאוד מריכוזי היהודים הגדולים, וחיים בין גזכרים.

עד היותו בן 7, לא ידע רוברט שהוא יהודי. בבית לא היה זכר לסמלים יהודיים. לא חג ולא מועד, לא שבת ולא ימים גזראים. לא אות עברית. בחג-המולד עמד עץ אשוח בבית כבכל יתר הבתים ובחג הפסחא נערך השולחן לפי המסורת האמריקאית. בן 7 נשלח לבית-ספר של יום א' שליד בית הכנסת הרפורמי, וכך נודע לו שהוא יהודי. הוא החזיק מעמד שם שנתיים-שלוש.

בטכסאס, כבכל מדינות הדרום השמרניות — ובייחוד בערים הקטנות — קשה לא להשתייך לעדה דתית. המוסכמות הנוקשות והמשפטיים הקדומים שולטים בכיפה, ואדם הנמצא מחוץ למסגרת דתית כלשהי, הוא אדם ללא זהות, בבחינת מנודה. מושג היות יהודי, בביתו של רוברט, כברוב בתי היהודים בלא-בוק — שמספרם כשתיים-שלוש מאות — היחה לו רק מש" מעות שבגדר השליילה: אי אמונה באלוהותו של ישו, שום מש" מעות חיונית לא היחה לו. הנה כי כן, בוויכוחים שהתנהלו בין הנערים בבית הספר בענייני דת ואמונה — בין באפטיסטים למתודיסטים, בין אפיסקופלים לאוונגליסטים וכד' — לא מצא רוי ברט את מקומו, ולא היחה לו כל אחיזה בהם. על יהדותו לא יכול היה להגן. (אפילו טכס בר-מצווה, שהמתכוננים לקראתו לומדים קצת-מן-הקצת יהדות, לא נערך לו). מתוך צורך לתפוס עמדה משלו — להבין את זהותו — הלך לחפש יהדות מהי. מצא בספרייה המקומית ספרים אחדים על היסטוריה של עם ישראל, על דת ומנהגים, ושקע בקריאתם.

אילו היה פיאורכרג חי באמריקה, היה כותב על כך נוסח אחר של "תינוק שנשבה", ואולי גם נוסח אחר של "לאן". וכך, בהיותו בן 14 — בחדד במועדו, יחיד בין נזכרים — הגיע רוברט אל העברית: מצא ספר לימוד-עצמי של ברלץ והחל לומד מתוכו; ומכיוון שלא היה מי שיעזור לו בביטויים המלים, השיג גם תקליטים ללימוד השפה. מתוך לימוד העברית, נתודדע אל ישראל, וככל שנתודדע אליה יותר, גברה התעניינותו בה. קרא כל מה שנכתב בעתונים על הארץ (פרשת משפט אייכמן היחה אז בכותרות), ולא עבר זמן רב וגיבוריו היו בן-גוריון, משה דיין, גולדה, החלוצים והמגינים.

את התרגילים הראשונים בדיבור עברי עשה רוברט בשיחות עם ערבים דווקא. היו אלה ערבים ישראלים שלמדו באוני-

מקום אחר

(סוף מעמ' 13)

באיזה מקום הוא ?

הוא כאן ולא כאן, שם ולא שם. האפשר לומר עליו „לבי במזרח ואנכי בסוף מערב“ ? — לבו כאן, ושורשו שם. כל המתרחש בישראל מעניין אותו הרבה יותר מן המתרחש באמריקה. הוא „מעורב“, חברתית ופוליטית. התרבות הנוצרת פה — על העירוב והמיווג שבה — מרתקת אותו. הווי העדות השונות קוסם לו. „ישראל היא ארץ שטוב להיות בה“, הוא אומר; ומדבר בשבח החמימות, הפתיחות, טוב הלב, וגם — להפתעתי הרבה — האדיבות, השוררים כאן. אם יש צעקנות, דחפנות, אי-סדר, — כל זה הולם לדעתו את גוף היס-התיכון. הוא איננו רואה כל רע ב„ליבנטיניות“. להיפך, אם רצוננו „להשתלב במרחב“, עלינו ליצור כאן תרבות ליבאנטינית, שיש בה הרבה יופי: העדר מחיצות בין עממים, דתות ומעמדות; נכונות לשיח-ושיג, למשא-ומתן, ללא גבולות; ביסול משפטים קדומים ומוסכמות חברתיות; עירוב של שפות ותרבויות. הוא איננו מבין את רוח-הנכאים היורדת על הישראלים המרבים לקטר: אפשר לחשוב שישראל היא החו, ששם גוויות מתגוללות ברחובות וצפות בנהרות, או אחת מארצות דרום-אמריקה. תקומת העם בארצו היא משהו נפלא בעיניו.

ובכל זאת הוא יחזור לשם. ואחר כך יחזור שוב הנה. ואין לדעת אם לצמיחות. הוא „משורר עברי בגלות“, ומצב ה„גלות“ הוא חלק מהווייתו. הוא חושש פן דווקא במולדת העברית יחדל לכתוב עברית. חשש שבדומה לו פקד משוררים רבים לפניו, עבריים ולא עבריים.

הוא יחזור איפוא לטכסאס עכשיו. סוזאן, שהיא ציירת, תלמד מחשבים. הוא יעבוד כעורך-דין, יכתוב שירים בעברית ופרוזה באנגלית. ישמור שבת, יחגוג את חגי ישראל, כי אלה סימני יהדותו, שאותה הוא רוצה להנחיל לבנו. יקרא ספרים עבריים וילווה את הארץ מרחוק. ויחזור הנה. קרוע בין שתי מולדות. וכך הוא כותב באחד משיריו הכלולים בקובץ „אפס מקום“:

מדי פעם שאני מוכא עד הלום
הומה בקרבי שארד הביתה.

הביתה לי אין

לא שם —

שם את מיטתי רכלתי,

ולא כאן —

כאן אין מקום לנום:

איש מהמכם עם אשה מחברה. יפון

במיטתי השאולה של כאן, רח' שמעון התרסי 47,

קומת שלישית;

ממתינה לי שתקה נרגזת —

לא טאטאתי את המלוכלך,

זאת הנקי לא ליכלכתי.

זאין לי בית ואין לי מיטה,

אלא שירים אחרים.